

**DEFINIREA DREPTULUI LA EDUCAȚIE. O PROVOCARE
UNIVERSALĂ PENTRU DREPTUL INTERNAȚIONAL**

**DEFINING THE RIGHT TO EDUCATION. A UNIVERSAL
CHALLENGE FOR THE INTERNATIONAL LAW**

ADELINA MIHAI¹

Rezumat: Conceptul “educație” reprezintă unul dintre termenii definiți într-o manieră diferită în funcție de domeniul folosit, dar și de contextul social. Explicarea acestui concept în sfera juridică ridică probleme ce țin de contextul social, deoarece cultura fiecărui stat își pune amprenta asupra modului de percepere a acestui concept. Prin urmare există foarte puține surse juridice care pot oferi o definiție concretă a termenului de “educație”, din cauza vastității sensului termenului.

Situația problematică apare în momentul în care încadrăm conceptul de „educație” în sintagma „dreptul la educație”. În sfera juridică, dacă ne raportăm la dreptul la educație atunci apare un proces complex care încadrează două personaje statul și indivizii care beneficiază de stipulațiile dreptului la educație.

O altă problemă apare atunci când se pune întrebarea: Când este un om educat? Cum garantează statul dreptul la educație ? Putem spune despre un om că este educat dacă are câteva abilități dezvoltate?

Cuvinte cheie: educație, dreptul la educație, percepția culturală, drept internațional

Abstract: The concept of "education" is one of the terms which is defined in many different ways depending, on one hand on the domain in which it is being used, and, on the other hand, on the social context. The legal sense of this concept raises several issues related to the social context, due to the fact that the culture of each state leaves its mark on the way we perceive the concept. Therefore, there are a few legal sources that can provide a concrete definition of the term "education" because of the vast meaning of the term. The problems arise when the concept of "education" is involved in a phrase, in fact in the phrase "right to education". Judicially speaking, if we refer to the right to education, there immediately appears a complex process which involves two characters: the state and the individuals who benefit from the right to education. In this case another question arises: When can we consider that

¹ Doctorand, Universitatea din Craiova, Școala Doctorală a Facultății de Drept., email: ade.mihai23@gmail.com

someone is educated? How does the state guarantee a right to education? Can we say about someone that he is educated if he has only a few skills developed?

Key-words: education, right to education, cultural perception, international law

Introducere

Educația, așa cum afirmă și Nelson Mandela, reprezintă “cea mai puternică armă pe care societatea o poate folosi pentru a schimba lumea”, o armă nedistribuită uniform, atunci când există persoane cărora li se încalcă dreptul la educație, mai ales în situația în care unii oameni au mai multă nevoie de educație decât alții, iar în acest caz, ne referim la persoanele cu dizabilități.

În Declarația Universală cu privire la Drepturile Omului este specificat faptul că “orice persoană are dreptul la educație”, inclusiv persoanele cu dizabilități, însă nu este nimic specificat despre “tipul/conținutul” educației, ci doar despre scopurile finale ale acesteia, deoarece conceptul de “educație” este un concept vast, complex, cu semnificație în funcție de context și cultură. Vastitatea termenului este redată de amploarea și de abstractizarea pe care sensul îl capătă în diferite situații. Spre exemplu, poate fi considerată o persoană educată, dacă are o singură abilitate dezvoltată? Răspunsul poate fi dat în funcție de context, sau în funcție de percepția fiecărei culturi despre educație. Mai mult decât atât, se poate spune despre o persoană cu dizabilitate că este educată, mai ales în situația în care se cunoaște faptul că există bariere care îi pot îngreuna participarea în societate?

Educația și dreptul la educație

Definirea educației raportată la alte domenii de specialitate este o baza pentru înțelegerea acesteia din punct de vedere juridic. Dacă ne raportăm la definirea educației din punctul de vedere al specialiștilor din domeniul filozofiei atunci cel mai indicat exemplu pentru definirea termenului este dat de către Kant și anume “Educația constă în dezvoltarea și consolidarea a ceea ce se află, încă de la naștere, în natură umană”, iar dacă ne axăm pe domeniul pedagogiei atunci educația este definită ca „fenomen social fundamental și originar, apărut odată cu societatea umană, împlinind funcția socială de informare și de formare a omului”². Analizând cele două

² Bârsanescu I., *Dicționar de pedagogie contemporană*, Ed. Enciclopedică Română,

definiții putem deduce faptul că educația înseamnă de fapt un proces de informare, de instruire, exact așa cum este denumit în Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, Paris (1952), în cadrul Protocolului Adițional, art. 2.

Raportându-ne în trecut, când biserica și părinții erau considerați principalii „educatori” ai copiilor, se poate observa cum sensul și semnificația educației se schimbă. Influențele educaționale redată de către părinți și biserica se schimbă, când dreptul împrumută din concepția despre educație a liberalismului și împarte responsabilitatea „de a educa” și statului, având ca scop crearea unor idealuri educaționale pentru toți, fără a favoriza clasele superioare. Trebuie menționat faptul că această idee de egalitate pentru toți, provine de la revoluțiile franceză și americană, revoluții care au condus educația înspre o direcție democratică.³

În secolul al 19-lea, apariția socialismului și a liberalismului a deschis drumul educației mai ferm în domeniul drepturilor omului. Scrierile lui Marx și Engels au perceput statul ca instituție paternă și benefică. Principiile liberale și anticlericale din secolul al 19-lea au influențat, de asemenea, definirea drepturilor educaționale care au fost formulate pentru a apăra și promova principiul libertății, științei și cercetării. În a doua jumătate a secolului al 19-lea, recunoașterea explicită a drepturilor la educație a apărut. Constituția Imperiului German din 1871 conținea o secțiune intitulată "Drepturile fundamentale ale poporului german"; în mod similar Constituției Germaniei din 1919 care a inclus o secțiune privind "Educație și Școlarizare", recunoscând în mod explicit obligația statului de a garanta educația prin intermediul participării gratuite și obligatorii la școală. Încheierea tratatelor de pace după primul război mondial au inclus garantarea drepturilor educaționale ale minorităților. Proclamarea Declarației de la Geneva din 1924 a dus la o recunoaștere internațională a dreptului la educație.⁴

Preluarea responsabilității educației de către stat a condus înspre o educație generală cu un sens comun, înlăturând percepțiile subiecte despre ceea ce înseamnă educație în viziunea părinților. Statul asigură astfel

București, 1962

³ Kalanry S., Getgen J., Koh S., *Measuring State Compliance with the Right to Education Using Indicators: a Case Study of Colombia's Obligations Under the ICESCR*, Cornell Law Library, 2009.

⁴ Hodgson D., *The human right to education*, 1998, p.213.

curriculumul și metode de informare, însă fără să apeleze la îndoctrinare și cu condiția că părintele să fie în concordanță cu valorile religioase și morale promovate de către stat. Creându-se astfel acest sistem de protecție al drepturilor la educație pentru orice persoană, asigurarea dreptului la educație în cazul persoanelor cu dizabilități a evoluat mai lent, iar cauza nu poate fi atribuită numai unor factori externi precum situația economică sau percepția socială, deoarece acești factori au îngreunat asigurarea dreptului la educație la nivel general, pentru toată lumea. Problema limitării dreptului la educație se îndreaptă mai degrabă înspre înțelegerea conceptului în sine. Preluarea responsabilității educației de către stat a condus înspre o educație generală cu un sens comun, înlăturând percepțiile subiecte despre ceea ce înseamnă educație în viziunea părinților. Statul asigura astfel curriculumul și metode de informare, însă fără să apeleze la îndoctrinare și cu condiția că părintele să fie în concordanță cu valorile religioase și morale promovate de către stat. Creându-se astfel acest sistem de protecție al drepturilor la educație pentru orice persoană, asigurarea dreptului la educație în cazul persoanelor cu dizabilități a evoluat mai lent, iar cauza nu poate fi atribuită numai unor factori externi precum situația economică sau percepția socială, deoarece acești factori au îngreunat asigurarea dreptului la educație la nivel general, pentru toată lumea. Problema limitării dreptului la educație se îndreaptă mai degrabă înspre înțelegerea conceptului în sine.

În cazul în care, educația este înțeleasă în sensul sau larg că fiind „un cumul de activități prin care un grup de oameni le transmite descendenților săi un câmp de cunoștințe și abilități și un cod moral care duce la subzidența grupului având anumite condiții particulare ale mediului din care fac parte, în mod cert educația se aplică la nivel general. Însă, în cazul în care termenul „educație” este luat în calcul în sensul nou atribuit de către societățile moderne și care se referă strict la instrucție împărțită cu un sistem național sau provincial local educațional, fie că este public sau privat, educația este limitată. Cel de-al doilea sens al „educației” se află în strânsă corelație cu factorul economic. Țările industrializate au și ele fără îndoială sisteme educaționale care îndeplinesc nevoile educative la nivel satisfăcător, cel puțin în termeni cantitativi, însă din datele statistice, situația stă diferit în țările dezvoltate. Deși țările slab dezvoltate au făcut multe sacrificii pentru a-și câștiga un statut, acestea nu au alocat din bugetul statului suficient în educație, iar acum sunt în stadiul în care nu pot oferi educație, decât unei anumite părți a populației. Trebuie menționat și faptul că accesul la educație

și succesul la școală depinde și de anumiți factori psihologici și biologici. Din această cauză se poate argumenta că sărăcia și malnutriția din diferite țări nu au efecte ireversibile asupra educației, ci doar influențe negative. Persoanelor cu dizabilități trebuie să li se acorde o atenție particulară atât din motive morale cât și economice în special pentru cei ce își pot depăși barierele handicapului. Mai mult decât atât, își pot asigura dreptul la educație adaptându-l la fiecare situație în parte. Sărăcia încetinește autoritățile în a pune la dispoziție populației un număr mai mare de școli asigurând astfel calitatea educației la un nivel înalt. Dreptul la educație al copilului nu trebuie disociat de problemele culturale și lingvistice. Dacă se dorește ca elevul să devină mai târziu precum în cuvintele declarației „un membru al unei societăți” este esențial să aibă o educație prin care să i se ofere acces la cultură grupului din care face parte și să-l ajute să-și dezvolte abilități socio-culturale, dar și să-l împingă către celelalte culturi pentru a lega solidaritatea națiunilor ⁵.

Revenind la persoanele cu dizabilități, acestea au beneficiat de același drept la educație, însă într-un alt sistem educațional de stat. În ani 60 și 70 separarea persoanelor cu dizabilități de sistemul educațional cadru a dus la segregarea acestor persoane, mai mult decât atât s-a produs o percepția asupra faptului că, indivizii care au deficiențe fizice, senzoriale, intelectuale etc., sunt vinovați pentru faptul că nu pot participa adecvat la educația oferită de către stat⁶. Declarația de la Salamanca (1994) este documentul reprezentativ care ilustrează conceptul de „incluziune”, adică dreptul la educație pentru toți, făcând o referire exactă la persoanele cu dizabilități. Astfel statele care au aderat în funcție de această declarație au încercat să includă sistemul educațional special în sistemul educațional de masă, îndepărtând astfel marginalizarea, însă se pare că procesul nu a atins scopul incluziunii din toate punctele de vedere. Este clar faptul că educația nu poate fi accesată și înțeleasă la nivelul sau maxim de către persoanele cu cerințe educaționale speciale, însă scopul asigurării dreptului la educație este general valabil, fiind redat prin următoarele elemente ale dreptului: educația primară gratuită și obligatorie, disponibilitatea a diferitelor forme ale

⁵ Volio F., *The children's right to education: a survey in "The children's right to education"* published by Unesco, Paris, edited by G. Mialaret, 1979.

⁶ Belescut J., Klindh K., *Literacy and Persons with Developmental Disabilities: Why and How?* UN-Rapporteur, 1994.

educației, accesul la educația de calitate în egală măsură pentru toți, educația specifică pentru a dezvoltă indivizii la potențialul lor maxim și pentru a îi pregăti pentru responsabilitățile vieții sociale, incluzând respectul pentru ceilalți, măsuri dezvoltate de către state pentru a asigura participarea tuturor în educație, disponibilitatea unor forme de educație de baza, pentru cei care nu au primit sau nu au terminat educația primară, respectarea drepturilor părinților de a alege educația pentru copiii lor în funcție de propriile convingeri. Asigurarea dreptului la educație atrage după sine așa cum s-a redactat anterior, o multitudine de beneficii, însă se consideră necesar să se prezinte și consecințele negative cauzate de educație, raportate la cazul persoanelor cu dizabilități. Educația este factorul care deși promovează toleranță, conștientizarea drepturilor omului și aduce în prim plan moștenirile și valorile culturale, tot ea promovează separatismul, izolarea și segregarismul ⁷.

Un nivel ridicat de educație creează diferențe între oameni, diferențe influențate de factorii biologici și psihologici. Prin urmare, în procesul de educare, Statul preia responsabilitatea educării indivizilor, iar cei din urmă acumulează informațiile redade în funcție de nevoie și de percepțiile subiective ale fiecăruia. Cetățenii aleg cât de mult doresc să acumuleze informațiile elaborate de procesul educării, în funcție de semnificația subiectivă pe care fiecare cetățean în parte o acordă conceptului de educație. Cazul *Jiménez Alonso și Jiménez Merino vs. Spain* ⁸, este unul dintre cazurile care susține ideea că deși statul asigura dreptul la educație pentru toți, fiecare cetățean își formulează propria definiție despre educație, în funcție de context. Astfel neînțelegerea pornește de la faptul că părintele consideră inadecvat că profesoară de științe ale naturii, să ofere elevilor o broșură care să cuprindă capitole despre educația sexuală. Prin urmare, părintele a decis că fiica să nu mai participe la curs și să nu mai dea examenul final. În această situație, față a picat examenul și a trebuit să repete anul. Cazul a ajuns la Curtea Europeană pe baza art. 2 Protocol nr. 1 al Convenției. A doua teza a articolului 2 din Protocolul Convenției nu împiedică statele să difuzeze prin predare sau educație informații sau

⁷ Almog S., Hazan P., *Conceptualizing the Right of Children to Adaptable Education*, International Journal of Children's Rights, 2012.

⁸ Case *Jiménez Alonso y Jiménez Merino v. Spain*, Communication No 51188/99, Decision on the admissibility of May 25, 2000.

cunoștințe de natură religioasă sau filosofică în mod direct sau indirect. Cu toate acestea, în îndeplinirea funcțiilor asumate de această în ceea ce privește educația și predarea, statul trebuie să aibă grijă că informațiile sau cunoștințele incluse în curriculum-ul este transmis într-un mod obiectiv, critic și pluralist. Statul nu poate să urmărească un obiectiv de îndoctrinare considerat că nefiind în concordanță cu valorile religioase și filosofice ale părinților. Această este limita care nu trebuie depășită (...). În speță, Curtea notează că ora de educație sexuală în cauza a fost proiectată să ofere elevilor informații obiective și științifice cu privire la viața sexuală a omului despre boli venerice și SIDA. (...) Acestea au fost informații cu caracter general, care ar putea fi interpretate că un interes general și care nu au în nici un fel o încercare de îndoctrinare care vizează susținerea unui comportamentul sexual. În plus, aceste informații nu au afectat dreptul părinților de a-i consilia pe copiii lor, sau să-și exercite funcțiile parentale naturale că educatori, sau de a-și îndrumă copiii pe o cale în conformitate cu propriile principii religioase sau filozofice (...)⁹. Curtea consideră educația o premisa necesară pentru că cetățenii să își exercite drepturile și datoriile către stat. Educația este percepută că o „sine qua non” pentru abilitatea cetățeanului de a-și alege o profesie, dar și o necesitate în confruntarea cu problemele din viață de zi cu zi. O persoană trebuie să învețe abilitățile prin care se poate adapta la mediul înconjurător. Spre exemplu în cazul din America „Brown vs Board of education of Topeka”, (se aduce cazul în discuție deoarece se încearcă punerea în evidență a diferențele culturale raportate la educație), curtea consideră că „educația este probabil una dintre cele mai importante funcții ale statutului și ale guvernelor. {...} Este instrumentul prin intermediul căruia putem aduce copilul mai aproape de valorile culturale, în pregătirea lui pentru alegerea vocației, și în ajutarea lui de a se adapta normal la mediu”. Mai exact educația se referă la transmiterea acelor informații necesare pentru a pune în practică sarcinile de zi cu zi, și mai mult decât atât la transferarea/insuflarea valorilor sociale, morale, spirituale, filozofice ale comunității din care fac parte. Acest înțeles larg, a fost atribuit termenului „educație” în articolul 1 (a) al „Recomandărilor Unesco privind înțelegerea Cooperarea Pacea și Educația referitoare la Drepturile Omului și Libertățile Fundamentale” din 1974. Articolul susține faptul că „întregul proces al vieții

⁹ Center for Justice and International Law, Tools for the protection of human rights. Summaries of jurisprudence, 2014, p.48.

sociale prin care se înțelege că fiecare individ și grup social învață să își dezvolte în mod conștiincios toate capacitățile personale, abilitățile, aptitudinile și cunoștințele, pentru beneficiul comunității”. Într-un sens limitat educația înseamnă instrucție, instruire în conformitate cu un sistem educațional local provincial sau național fie că este public sau privat”¹⁰.

Dacă se face raportarea la definiția de mai sus atunci educația se referă la instruirea formală instituțională. În general instrumentele internaționale folosesc termenul cu acest sens.

Distincția dintre sensul larg și cel limitat a fost conturat și de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului „într-un sens larg educația se referă la progresul fiecărei societăți, și capacitatea acesteia de a transmite propriile credințe, cunoștințe și culturi dar și alte valori celor tineri, fie prin predare sau instruire.”¹¹

În concluzie, dreptul la educație este un drept ce are la baza evoluția și realizarea celorlalte drepturi, prin intermediul educației. Educația este esențială pentru dezvoltarea potențialului uman, pentru promovarea drepturilor omului, dar și pentru respectarea acestora. Este principalul instrument prin intermediul căruia adulții sunt marginalizați atât economic cât și social, dar și mijlocul prin care copiii se pot ridica din sărăcie și pot obține resurse pentru a putea participa la viața socială a comunității. Dreptul la educație înseamnă învățarea despre drepturi și responsabilități, despre a crea un mediu fără violență, ce implică libertate, diversitate și individualitate, respectate de toți cei implicați, aspirând la crearea unei vieți mai bune.

¹⁰ M'Bow A.M., *Introduction by the Director General of Unesco*, in “The children's right to education” published in 1979 by Unesco, Paris, edited by G. Mialaret.

¹¹ Campbell and Conson v United Kingdom judgement of 25 febr. 1982, publication of the European Court of Human Rights seria A, vol. 48, para 33.